

4.3.2020

EOAK/1451/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Neuvontaläkimmies Pia Wirta

LISÄPATJAN JA TYYNYN SAATAVUUS VANKILASSA

1 KANTELU

Kantelija arvostelee Vankiterveydenhuollon yksikön poliklinikan menettelyä lisätyynyn ja patjan saamisessa. Kantelija kertoo hänellä olevasta olkapäävammasta, jota on hoidettu leikkaushoidolla. Hoidosta huolimatta kantelija kertoo käteen jääneestä kipuoireesta, joka vaikuttaa muun muassa nukahtamiseen, sillä vankilan tarjoamalla patjalla ja litteällä tyynyllä on vaikeaa löytää kivutonta asentoa. Tämän vuoksi kantelija pyysi poliklinikalta lausuntoa vankilaa varten saadakseen käyttöönsä lisätyynyn ja -patjan. Poliklinikka totesi kantelijalle antamassa vastauksessaan, ettei VTH ota kantaa patja/tyynyasioihin.

Kantelija kertoo, että ollessaan aikaisemmin vankilassa hän sai puollon vankilan poliklinikan lääkäriltä lisäpatjaan ja -tyynyyn. Kantelija pitää kohtuuttomana tilannetta, jossa hän joutuu käyttämään vahvoja kipulääkkeitä pystyäkseen nukkumaan, sen sijaan, että hänellä olisi mahdollisuus saada käyttöönsä ylimääräinen tyyny. Kantelija toteaa lääkehoitoon liittyvän haittavaikutuksia ja vahvojen kipulääkkeiden käyttöön liittyy riski riippuvuudesta.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin A:n vankilan johtajan ja apulaisjohtajan 18.6.2019 antama selvitys sekä Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) johtajan 21.1.2020 antama lausunto sekä VTH:n poliklinikan lääkärin ja osastonhoitajan 5.9.2019 antama selvitys.

3 RATKAISU

3.1 A:n vankilan antama selvitys

Selvityksessä todetaan, että kaikkiin vankilan asuinhuoneisiin on varattu kullekin vangille yksi patja ja tyyny. Asuinhuoneiden kalusteissa ja varustelussa on jouduttu huomioimaan erityisesti pienten asuinhuoneiden palokuorma.

Vangit ovat pyytäneet aika ajoin lisäpatjoja ja tyynyjä perustellen pyyntöä erilaisilla syillä. Aiemmin vankiterveydenhuolto kirjoitti lausuntoja tai puoltoja lisäpatjan ja -tyynyn tarpeeseen aina silloin, kun pyyntöä oli perusteltu terveydellisillä syillä. Alkuvuodesta 2019 VTH ilmoitti, että he hoitavat vain lääketieteelliset terveydenhuoltoon liittyvät asiat, eivätkä ota enää kantaa edellä mainittuihin asioihin.

Selvityksessä todetaan, että vankilan henkilökunnalla (valvontahenkilökunnalla) on vielä vähemmän kuin vankiterveydenhuollon henkilökunnalla edellytyksiä arvioida, kenellä olisi terveydentilansa puolesta perusteet saada lisäpatjoja ja tyynyjä käyttöönsä. Vankilan henkilökunnalla ei ole tiedossa eikä oikeutta saada tietoonsa vankien aiempia mahdollisia vammoja tai muita terveydellisiä seikkoja.

A:n vankilassa lisäpatjoja ja tyynyjä pystyttiin aiemmin antamaan vangeille vankiterveydenhuollon puollettua asiaa. Jo pitkään vankilassa on kuitenkin ollut tilanne, että niitä ei ole edes ollut saatavilla, koska vankilan majoitustilat ovat olleet kaikki asuttuina, ja kaikki patjat ja tyynyt käy-

tössä. Vankilalla ei ole mitään erillisiä säilytystiloja mahdollisten lisäpatjojen tai tyynyjen varastoimista varten. Varastossa on ollut muutama tyyny ja yleensä yksi patja mahdollista rikkoutumista tai vaikeasti likaantuneen patjan tai tyynyn äkillistä vaihtamista varten.

3.2 VTH:n antama selvitys

Poliklinikan selvityksessä todetaan, että kantelijalla on aikaisemmin ollut lupa ylimääräiseen patjaan ja tyynyyn. VTH:n yleisen linjauksen 5.2.2019 mukaan poliklinikoilla ei kirjoiteta sellaisia lausuntoja tai todistuksia, jotka eivät kuulu terveydenhuoltolain (1326/2010) 22 §:ssä mainittuihin todistuksiin. Näin ollen vankiterveydenhuollossa ei oteta kantaa esimerkiksi ylimääräisten tyynyjen tai patjojen tarpeeseen.

VTH:n johtajan lausunnossa todetaan, että kantelijan tapauksessa lisätyynyn saaminen ei liity terveydentilan hoitoon. Kantelijan terveysongelman hoito lisätyynyllä ei kuulu sellaiseen hyvään hoitokäytäntöön, minkä takia todistus terveydenhuollosta ei ole tarkoituksenmukainen. Leikkauksen jälkeinen tyynyhoito olisi sen sijaan sairauden hoitoa.

3.3 Asiaan liittyvät oikeusohjeet

Suomen perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Vankeuslain (767/2005) 3 §:n mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta.

Vankeuslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan Vankiterveydenhuollon yksikkö vastaa vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on sairaaloita ja poliklinikoita, joilla on toimipaikkoja Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköissä.

Vankeuslain 10 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisessä noudatetaan, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992), terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994), mielenterveyslaissa (1116/1990), tartuntatautilaissa (1227/2016) ja työterveyshuoltolaissa (1383/2001) säädetään.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain (1635/2015) 2 §:n mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tehtävänä on järjestää vankien terveyden- ja sairaanhoito siten kuin vankeuslain (767/2005) 10 luvussa ja tutkintavankeuslain (768/2005) 6 luvussa säädetään.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jäljempänä potilaslaki) 3 §:n 1 momentin mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 6 § 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaslain 13 §:n 1 momentin mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassapidettäviä.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 15 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. --- Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituva hyöty ja sen mahdolliset haitat.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 1 §:n mukaan tätä lakia sovelletaan kansanterveyslaissa (66/1972) ja erikoissairaanhoidolaissa (1062/1989) säädetyn kunnan järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon toteuttamiseen ja sisältöön, jollei muussa laissa toisin säädetä.

Terveydenhuoltolain 8 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon toiminnan on perustuttava näyttöön ja hyviin hoito- ja toimintakäytäntöihin. Terveydenhuollon toiminnan on oltava laadukasta, turvallista ja asianmukaisesti toteutettua.

Terveydenhuoltolain 22 §:n mukaan kunta on velvollinen huolehtimaan siitä, että sen asukas tai terveyskeskuksen potilas saa terveydentilaansa koskevan todistuksen tai lausunnon silloin, kun todistuksen tai lausunnon tarve perustuu lakiin, taikka on asukkaan tai potilaan hoidon, toimeentulon, opiskelun tai muun vastaavan syyn kannalta välttämätöntä.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle terveydenhuoltolaiksi sekä laeiksi kansanterveyslain ja erikoissairaanhoidolain muuttamiseksi sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamiseksi (HE 90/2010 vp) on terveydenhuoltolan yksityiskohtaisissa perusteissa 22 §:n osalta todettu muun muassa seuraavaa:

Todistuksen tai lausunnon tulee koskea potilaan terveydentilaa. Arvion tekee terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) mukainen ammattihenkilö. Annettavan todistuksen tai lausunnon laatimisen tulee vaatia terveydenhuollon ammattihenkilön asiantuntemusta. Todistus tai lausunto on voitava perustaa tutkimushavaintoihin ja mahdollisiin esitietoihin. Todistukset ja lausunnot, joissa terveydenhuollon ammattihenkilö ei voi objektiivisesti arvioida antamansa todistuksen tai lausunnon sisältöä, eivät kuulu kunnan järjestämisvelvollisuuden piiriin. - - - Opintojen johdosta välttämättömiä todistuksia voivat olla esimerkiksi oppilaitoksille tarkoitetut terveystodistukset opiskelupaikan saamiseksi. Myös todistus koululaisen vapauttamiseksi koululiikunnasta kuuluu tähän kategoriaan. - - - Sen sijaan erilaiset harrastuksiin liittyvät todistukset ja lausunnot eivät kuulu kunnan järjestämisvelvollisuuden piiriin. Harrastuksiin liittyviä todistuksia pyytävät henkilöt voidaan ohjata yksityissektorille todistuksen hankkimiseksi omalla kustannuksellaan.

Yhdistyneiden kansakuntien 17.12.2015 hyväksymien vankeinhoidon vähimmäissäännösten (UN-Doc A/Res/70/175) (Nelson Mandela -säännöt) 25 kohdan 1 mukaan jokaisessa vankilassa on oltava terveydenhuoltohenkilöstöä, jonka tehtävänä on arvioida, edistää, suojella ja parantaa vankien fyysistä ja psyykkistä terveyttä kiinnittäen erityistä huomiota vankeihin, joilla on erityisiä terveydenhuoltotarpeita tai joiden terveysongelmat haittaavat heidän kuntoutumistaan.

3.4 Asian arviointi

Vankeuden sisältönä on vankeuslain perusteella vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpanolla ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin muita rajoituksia, ellei niistä säädetä lailla tai elleivät ne aiheudu itse rangaistuksesta.

Totean, että vankilaolosuhteet tuovat mukanaan omanlaisiaan rajoitteita, joita ei vankilan ulkopuolella ole, kuten mahdollisuutta hankkia vapaasti itselleen tiettyjä tavaroita tai saada hankkimiaan tavaroita vankeusaikana käyttöönsä. Pyrkimyksenä kuitenkin on, että vapaudenmenetyksestä huolimatta erot vankilassaolon ja vapauden välillä olisivat mahdollisimman vähäiset.

VTH:n antaman selvityksen mukaan kantelijan pyytämää todistusta lisätyynyn tai -patjan saamiseksi ei annettu, sillä se ei kuulu terveydenhuoltolain 22 §:n mukaisiin todistuksiin. En pidä esitettyä selvitystä perusteltuna, sillä terveydenhuoltolaissa säädetään kunnan velvollisuudesta järjestää terveydenhuollon palvelut asukkailleen. Vankeuslain 10 luvun mukaan terveydenhuoltolaki ei kuulu niihin lakeihin, joita sovelletaan vankien terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisessä. Vankeuslain mukaan terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisessä noudatetaan, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa, mielenterveyslaissa, tartuntatautilaissa ja työterveyshuoltolaissa säädetään.

Siltä osin kuin asiassa haetaan yhtäläisyyttä/analogiaa terveydenhuoltolain 22 §:ään, totean lisäksi seuraavaa:

Hallituksen esityksen (HE 90/2010 vp) terveydenhuoltolain 22 §:n yksityiskohtaisissa perusteissa todetaan, että terveydenhuollon todistus tai lausunto voi perustua lakiin tai olla potilaan hoidon tai muun vastaavan syyn kannalta välttämätöntä.

Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että todistuksen tai lausunnon tulee koskea potilaan terveydentilaa ja sen tulee vaatia terveydenhuollon ammattihenkilön asiantuntemusta. Lisäksi hallituksen esityksessä edellytetään, että todistus tai lausunto on voitava perustaa tutkimus- havaintoihin ja mahdollisiin esitietoihin. Mikäli terveydenhuollon ammattihenkilö ei voi objektiivisesti arvioida antamansa todistuksen tai lausunnon sisältöä, se ei kuulu kunnan järjestämisvelvollisuuden piiriin. Välttämättömästä todistuksesta on annettu esimerkkinä todistus koululaisen vapauttamiseksi koululiikunnasta.

Terveydenhuoltolaki ei siten lähtökohtaisesti sulje pois minkäänlaista asiaryhmää todistusten tai lausuntojen antamisesta. Tästä näkökulmasta terveydenhuoltolaki ei edellä olevan perusteella mielestäni sulkisi pois mahdollisuutta antaa vangille lausuntoa lisätyynyn tai -patjan saamiseksi.

Vankila puolestaan toteaa antamassaan selvityksessä asianmukaisesti, ettei sen henkilökunnalla ole tiedossa eikä oikeutta saada tietoonsa vankien aiempia mahdollisia vammoja tai muita terveydellisiä seikkoja. Potilaslain mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Yhdyn vankilan toteamaan siitä, että vankilan valvontahenkilökunnalla ei ole tehtäviensä ja koulutuksensa perusteella edellytyksiä arvioida sitä, olisiko vangilla terveydentilansa puolesta perusteet saada lisäpatjoja tai -tyynyjä käyttöönsä.

VTH:n selvityksessä todetaan myös, ettei lausuntoa annettu siitä syystä, että lisätyyny ei liity potilaan terveydentilan hoitoon. Kantelijan terveysongelman hoito lisätyynyllä ei VTH:n selvityksen mukaan kuulu sellaiseen hyvään hoitokäytäntöön, minkä takia lausunto tai todistus olisi tarkoituksenmukaista antaa. VTH toteaa, että leikkaushoidon jälkeen lisätyynyä voidaan pitää osana sairauden hoitoa.

Minulla ei ole syytä kiistää selvityksessä esitettyä lääketieteellistä näkemystä vakiintuneesta hoitokäytännöstä. Kiinnitän kuitenkin huomiota YK:n vankeinhoidon vähimmäissääntöksiin, niin kutsuttuihin Mandela-sääntöihin, joiden mukaan terveydenhuoltohenkilöstön tehtävänä on arvioida, edistää, suojella ja parantaa vankien fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Myös terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa säädetään, että ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Ammattitoiminnassa on edellä mainitun lain mukaan otettava huomioon potilaalle koitua hyöty ja sen mahdolliset haitat.

Totean käsityksenäni, että VTH:lla on velvollisuus kantelussa tarkoitetun todistuksen tai lausunnon antamiseen silloin, kun se vangin yksilöllisen terveydentilan perusteella on objektiivisten

tutkimushavaintojen perusteella tarpeellista ja edellyttää terveydenhuollon ammattihenkilön asiantuntemusta. Vankiterveydenhuollon yksikkö on vastuussa vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä.

Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, että pidän VTH:n edellä esittämiä perusteita kieltäytymiselle liian ehdottomina, koska ne sulkevat pois kaikki lausuntopyynnöt lisätyynyjen ja -patjojen osalta, eivätkä jätä tilaa vangin terveydentilaan liittyvälle yksilölliselle harkinnalle.

Minulla ei ole edellytyksiä ottaa kantaa siihen, olisiko kantelijan kohdalla tullut antaa hänen terveydentilaansa perustuva todistus tai lausunto lisätyynyn tai -patjan saamiseksi. Kiinnitän kuitenkin huomiota kantelijan vahvaan sitoutumiseen vähentää lääkkeitään ja pyrkimykseen hoitaa terveysongelmaansa lääkkeettömällä vaihtoehdolla.

Vankilan selvityksen osalta totean, että paloturvallisuussäännökset koskevat vankiloita vastaavasti kuten muitakin laitoksia. Tämä ei kuitenkaan poista vankilalta perustuslain mukaista velvollisuutta turvata vangeille riittävät sosiaali- ja terveystyöpalvelut. Mikäli vankiterveydenhuollosta vangille annetaan lausunto tai todistus lisätyynyn tai -patjan antamisesta, tulee vankilan se lähtökohtaisesti huomioida, ellei asiassa ole perusteltua syytä toimia toisin.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen Vankiterveydenhuollon menettelystä sen tietoon ja tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni sille.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä myös A:n vankilalle.